

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ**

Кафедра обліку у виробничій сфері

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

**«Облік і аудит дебіторської заборгованості та
політика управління її величиною»**

Студента 5 курсу групи ОІСм-11
Спеціальність 8.03050901 «Облік і аудит»
Гулько Л.Л.

Керівник: Муравський В.В. _____
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль, 2016

Зміст

Вступ.....	3
1. Теоретичні аспекти обліку дебіторської заборгованості, її визнання та оцінка.....	4
2. Методика обліку дебіторської заборгованості.....	15
3. Особливості аудиту дебіторської заборгованості.....	28
4. Управління величиною дебіторської заборгованості на підприємстві.....	42
Висновки.....	49
Список використаних джерел.....	53
Додатки.....	55

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання одним з найбільш складних і суперечливих питань українського обліку можна вважати облік дебіторської заборгованості, що пов'язано із загостренням проблем неплатежів. Нажаль, нині господарюючі суб'єкти передусім вирішують власні проблеми замість виконання фінансових платіжних зобов'язань перед партнерами. В поглиблення платіжної кризи вносить свою частку і неврегульованість бюджетної системи, що стосується несвочасної оплати державних зобов'язань, які здійснюються за рахунок бюджету. У нашій країні негативні тенденції підсилюються ще й поганою організацією обліку та незадовільним станом контролю в середині підприємств за виконанням договірних зобов'язань.

Зрозуміло, що незалежно від причин виникнення дебіторської заборгованості уникнути її неможливо. Тому підприємству необхідно шукати шляхи ефективного управління дебіторською заборгованістю, зокрема вдосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків, організація ефективної та дієвої системи внутрішньогосподарського контролю тощо.

На сьогоднішній день, особливо актуальним є вивчення обліку та дослідження аналізу і аудиту дебіторської заборгованості з метою забезпечення максимальних гарантій для користувачів фінансової звітності щодо достовірності, реальності, повноти і законності наведеної інформації.

Мета дослідження – розкриття теоретичних та практичних аспектів організації і методики обліку та аудиту дебіторської заборгованості в умовах розвитку економіки України.

Об'єкт дослідження – теоретико-методичні та організаційно-практичні проблеми вдосконалення розрахунків з дебіторами на ПАТ «ТерА».

Предмет дослідження — методики оцінювання, обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості.

Методи дослідження: теоретичного узагальнення і порівняння; статистичного та графічного аналізу; формалізації і математичного моделювання; системний підхід

1. Теоретичні аспекти обліку дебіторської заборгованості, її визнання та оцінка

Збільшення або зменшення розмірів дебіторської заборгованості має значний вплив на фінансовий стан підприємства. Зростання дебіторської заборгованості негативно відбивається на оборотності активів, може спричинювати втрату ліквідності, гальмування інвестиційної діяльності, і, врешті-решт, збитковість підприємства. Зменшення дебіторської заборгованості не за рахунок її погашення, а через зменшення відвантаження продукції, говорить про зниження ділової активності підприємства.

А оскільки ці питання актуальні для значної частини підприємств країни, охоплюють велику кількість секторів економіки, виникає необхідність об'єктивного розгляду категорії «дебіторська заборгованість» за допомогою визначення економічної сутності та дослідження її класифікації.

У наш час існують різні підходи до визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість»:

– це грошові кошти, які дебітори повинні сплатити підприємству (А. Ю. Редько, А. Ф. Вещунова, Р. А. Слав'юк, П(С)БО 10);

– це борги (Л.Е. Алексеєва, І.О. Бланк, Е.П. Козлова, М.Я. Коробов, Е.М. Причепій, А.М. Черній, В.Д. Гвоздецький, М. С. Мочерний). Наприклад, І. О. Бланк вважає, що під дебіторською заборгованістю необхідно розуміти суму заборгованості на користь підприємства, що представлена фінансовими зобов'язаннями юридичних та фізичних осіб по розрахунках за товари, роботи, послуги, видані аванси та ін., а О. М. Кияшко визначає дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати [11, с. 24-36];

– це боргові вимоги (Г. Г. Кірейцев, І. Бернар та ін.). На думку Л. О. Лігоненко, дебіторська заборгованість – включені у склад активів підприємства майнові вимоги до інших осіб, які являються боржниками у відносинах, що виникають за різних обставин[9, с. 297];

– це права на повернення боргу (М.В. Кужельний, В.Г. Лінник та ін.). Так, Н. Ю. Зудіна визначає поняття «дебіторська заборгованість» як право організації на поступлення фінансових і нефінансових активів, яке виникає із зобов'язань юридичних та фізичних в процесі господарської діяльності, Черненко Л.В. вважає, що дебіторська заборгованість є правами (вимогами), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору на отримання боргів контрагентами, та фінансовим ресурсом, що тимчасово вилучений з кругообігу і підлягає поверненню в майбутньому[7, с. 24-36];

– це кошти у розрахунках (Н.В. Дембінський, І.А. Єфремов, Ю.С. Ігумнов);

– це вкладення в обігові кошти (В.Ф. Палій та ін.).Т. М. Мараховська и О.С. Любенко зазначають, що дебіторська заборгованість – елемент оборотного капіталу, сума боргів фізичних та юридичних осіб підприємству, а О. С. Іванілов вважає, що це – складова частина оборотного капіталу, яка передбачає певні вимоги до фізичних та юридичних осіб з оплати товарів, продукції, робіт;

– це відкритий кредит (О. П. Крайник, З. В. Клепнікова та ін.), наприклад, Т. В. Момот ототожнює дебіторську заборгованість із безвідсотковою позикою контрагентам.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» (далі – П(С)БО 10) – це один з основних документів, нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що розкриває поняття «дебіторська заборгованість», дає основні визначення (табл. 1.1), визначає методологічні засади її визнання та оцінки.

Економічно обґрунтована класифікація понять – важлива складова ефективного прийняття рішень. Правильно побудована класифікація відображає найбільш суттєві зв'язки між об'єктами поняття, допомагає орієнтуватися в множині цих об'єктів, дає можливість встановити властивості, що є важливими для використання в теорії та на практиці.

Таблиця 1.1

Основні терміни та їх визначення згідно П(С)БО 10

Терміни	Визначення
Безнадійна дебіторська заборгованість	поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.
Дебітори	юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.
Дебіторська заборгованість	сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.
Довгострокова дебіторська заборгованість	сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.
Поточна дебіторська заборгованість	сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.
Сумнівний борг	поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.
Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості	сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Дебіторську заборгованість можна класифікувати за різними ознаками: строки та своєчасність погашення, об'єкти, щодо яких виникає дебіторська заборгованість та зв'язок із нормальним операційним циклом, використовуються при складанні фінансової звітності. Проте, фундаментальні підходи щодо класифікації дебіторської заборгованості практично не відрізняються. Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову і поточну.

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу[1].

Виділяють такі види довгострокової дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова дебіторська заборгованість.

Поточна дебіторська заборгованість — це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Серед видів поточної дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (забезпечена та не забезпечена векселями); дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків); інша дебіторська заборгованість[1].

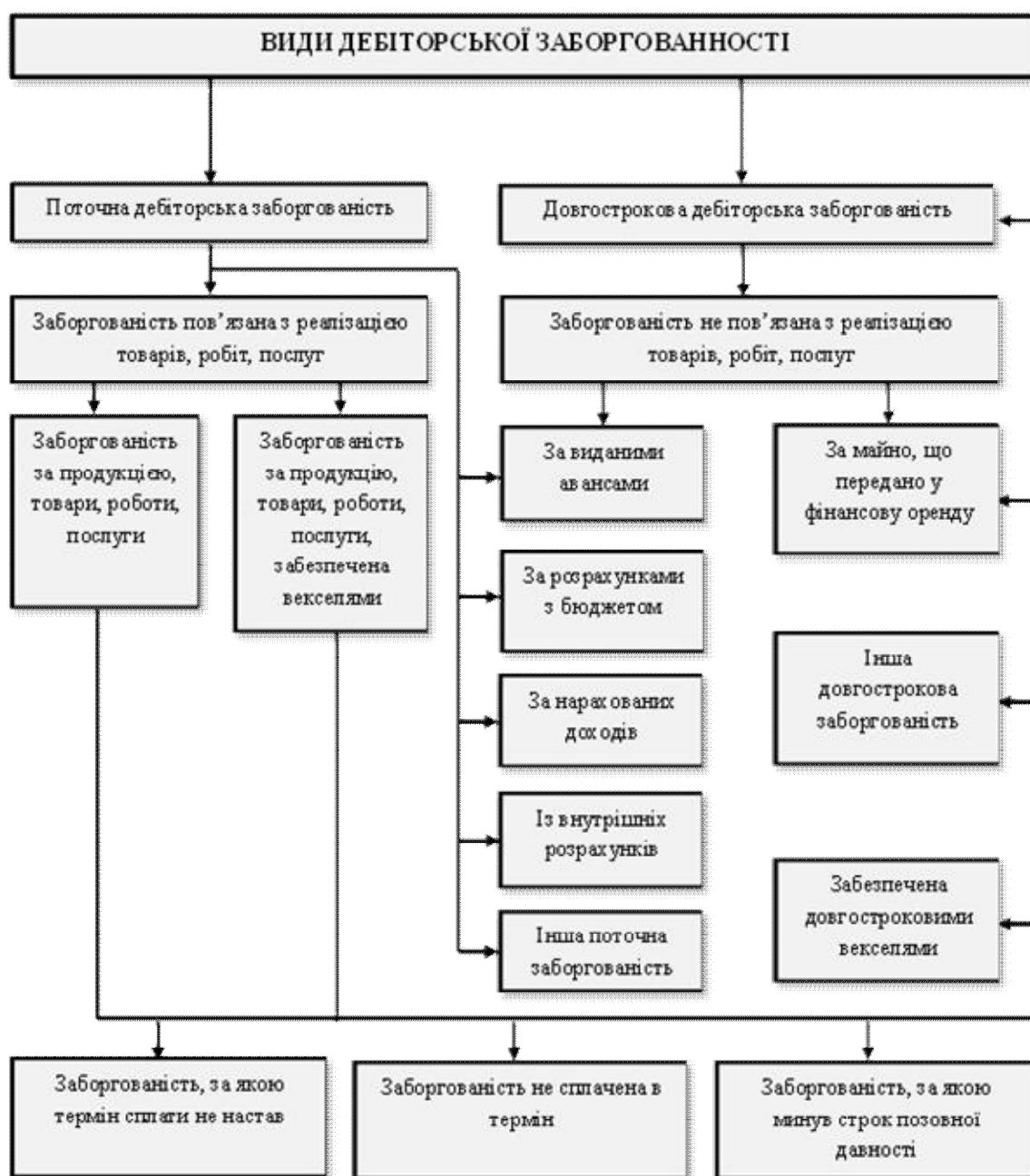

Рис. 1.1 Класифікація дебіторської заборгованості [22, с. 56]

Такі автори, як Р. Ф. Федорович, О.М. Загородна, В.М. Серединська в своїй класифікації відштовхуються від П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (рис. 1.1).

Правильне визнання та оцінка дебіторської заборгованості впливають на достовірність облікової інформації, її відображенні у фінансовій звітності.

Виникнення дебіторської заборгованості – це об’єктивний процес, який зумовлений існуванням ризиків при проведенні взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарських операцій. Наприклад, у процесі господарської діяльності готова продукція, товари оплачуються після їх відвантаження, а виконані роботи та надані послуги – після завершення та здачі замовнику. Таким чином виникає дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Якщо ж підприємство надає позики працівникам, переплачує понад нарахування кошти до бюджету, отримує аванси – виникає дебіторська заборгованість за розрахунками.

Стосовно питання про визнання дебіторської заборгованості, вчені висловлюють різні думки. Наприклад, Ж. Рішар описує дві концепції реєстрації дебіторської заборгованості.

Сутність першої концепції полягає в тому, що при складанні балансу враховується тільки стан цінностей на даний момент, на момент ліквідації підприємства. Це зумовлює такий підхід до реєстрації дебіторської заборгованості: неоплачена дебіторська заборгованість не може фігурувати в активі.

За другою концепцією — рух матеріальних та інших цінностей враховується незалежно від можливостей ліквідації підприємства, а підхід до реєстрації дебіторської заборгованості такий: коли підприємство реалізовує свою продукцію, воно збільшує її собівартість на суму прибутку. Ця операція відображена в рахунку, встановленому покупцеві до його оплати, утворює дебіторську заборгованість. Згідно з П(С)БО 10, дебіторська заборгованість – це актив. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» дають

наступне визначення поняттю «актив»: ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому[1].

Щодо активів відомо дві концепції – ресурсна і правова, які були досліджені В.В. Галасюком. За першою активи розглядаються як ресурси, за другою – як права на ці ресурси. В.В. Галасюк висловлює думку, що активи є правами на ресурси, а не ресурсами. Автор пропонує модифікувати визначення активів, замінивши у ній формулювання «ресурси» на формулювання «права на ресурси».

Я. В. Соколов розглядає проблему розрахунків з дебіторами у двох аспектах: економічному і юридичному. В економічному трактуванні дебіторська заборгованість – це актив, а виходячи з юридичної точки зору – право продавця на отримання грошових коштів за свою продукцію. Вчений зазначає, що для забезпечення ефективного управління майном підприємства необхідно об'єднати економічний та юридичний підходи до визначення дебіторської заборгованості. При цьому увагу слід звернути на вміння розпізнавати в господарській операції економічний і юридичний зміст. Виходячи з цього, кожен облікову процедуру слід інтерпретувати у двох значеннях: якщо процедура розглядається з економічної точки зору, то бухгалтер цікавить правильність відображення функціональної ролі фактів господарської діяльності; якщо дебіторську заборгованість розглядати з юридичної точки зору, то бухгалтер повинен звернути увагу на відносини власності і зобов'язань.

Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума[17, с. 403-421]. Якщо підприємство очікує своєчасну оплату за відвантажені товари, виконані роботи, надані послуги, то ймовірність отримання вигод існує. Але, якщо з'являються сумніви щодо оплати у визначені терміни, така заборгованість вважається сумнівною.

Оцінка поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги наведена на рисунку 1.2.

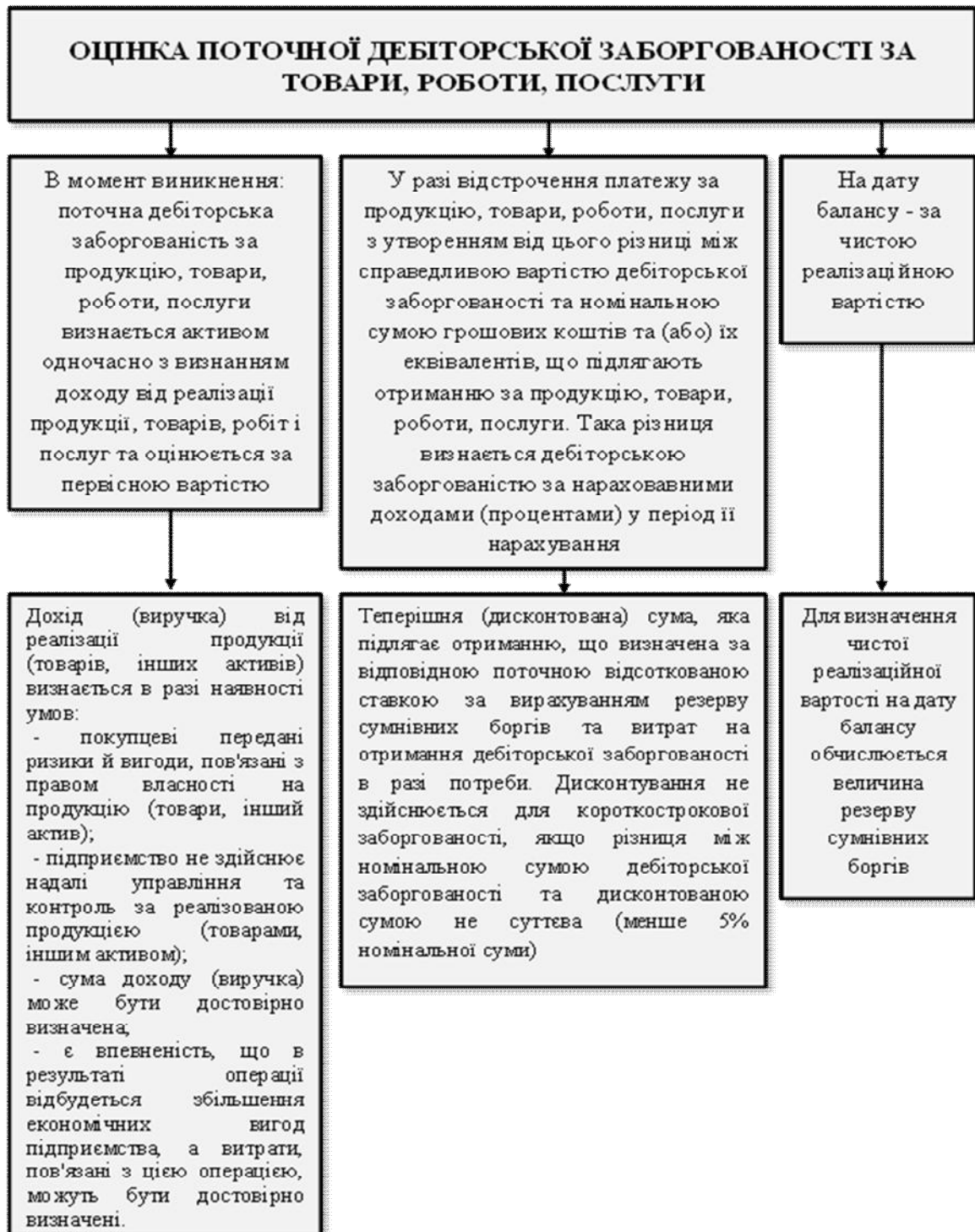

Рис. 1.2 Оцінка поточної дебіторської заборгованості [11, с. 175-199]

Поточна дебіторська заборгованість за товарами, продукцією, роботами, послугами визнається активом одночасно з визнанням доходу від їх реалізації.

Тому, для її визнання, необхідно виконання наступних умов: покупцю передані ризику і вигоди, пов'язані з правом власності (момент передачі ризиків та вигод визначається договором); підприємство не здійснює надалі контроль та управління за реалізованою продукцією (товарами та іншими активами); сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена; є впевненість, що в результаті операцій відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати за цією операцією можуть бути достовірно визначені[1].

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю.

У разі відстрочки платежів за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування[1]. Відповідно до П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»: справедлива вартість – сума, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов на певну дату.

Залежно від терміну погашення та впевненості підприємства у непогашенні дебіторської заборгованості на дату балансу вона оцінюється за:

- первісною вартістю;
- чистою реалізаційною вартістю;
- дисконтованою вартістю майбутніх платежів.

Оцінка за первісною вартістю застосовується для всіх видів дебіторської заборгованості, окрім заборгованості за товари, роботи і послуги та за угодами фінансової оренди.

Первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію (товари) наближена до її справедливої вартості. Але, слід враховувати, що в окремих випадках сума доходу може не збігатися із справедливою вартістю реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг. Так, якщо продукція (товари)

реалізована зі знижками, дохід визначається за меншою сумою, ніж справедлива вартість. Тому первісна вартість буде залежати від:

- надання покупцям торгових знижок або знижок з обсягу до дати реалізації;
- надання покупцям знижок після реалізації;
- повернення товарів від покупців [18, с. 81].

Оцінка за чистою реалізаційною вартістю здійснюється щодо поточної дебіторської заборгованості, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу). Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється резерв сумнівних боргів.

Зміст цієї оцінки полягає в тому, що з принципу обачності у складі активів визнається лише та дебіторська заборгованість, реалізація якої принесе майбутню економічну вигоду. Якщо підприємство не очікує оплати покупцем частини дебіторської заборгованості, вона визнається сумнівною. Отже, за балансом дебіторська заборгованість визнається за сумою виставлених клієнтам рахунків за вирахуванням сумнівної заборгованості.

Основні вимоги до визнання та оцінки резерву сумнівних боргів регламентовані П(С)БО10. Основне призначення такого резерву – зменшити той негативний вплив, що здійснює на фінансове становище підприємства списання безнадійної дебіторської заборгованості, на яку цілком може перетвориться сумнівна заборгованість [1].

Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:

- 1) застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості (величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів);
- 2) застосування коефіцієнта сумнівності (величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності).

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, відображається в балансі за теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення. Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

Однак, слід зазначити, що із часом статус заборгованості може змінитися. Наприклад, поточна заборгованість має бути переведена в довгострокову, якщо по цій заборгованості відстрочена дата погашення та в зв'язку із цим вона настає після закінчення строку, що перевищує дванадцять місяців з дати балансу. За довгостроковою заборгованістю з часом відбувається природний процес переходу в короткострокову, оскільки рано чи пізно строк погашення такої заборгованості (у повному обсязі або частково) стає менше дванадцяти місяців з дати балансу. В бухгалтерському обліку, як правило, таке переведення дебіторської заборгованості з довгострокової в короткострокову або навпаки не відображається, оскільки дебіторська заборгованість відображається на рахунках Плану рахунків за її видами, а не за строками погашення (на відміну від кредиторської заборгованості, для відображення якої є два класи рахунків: 5 клас «Довгострокові зобов'язання» й 6 клас «Поточні зобов'язання»)[].

Оцінка за дисконтованою вартістю майбутніх платежів використовується наприклад, для дебіторської заборгованості за довгостроковою фінансовою орендою. Згідно з П(С)БО 14 «Оренда»: «орендодавець відображає в бухгалтерському обліку наданий у фінансову оренду об'єкт як дебіторську заборгованість орендаря в сумі мінімальних орендних платежів і

негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням фінансового доходу, що підлягає отриманню, з визнанням іншого доходу (доходу від реалізації необоротних активів)».

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна зробити наступні висновки: підходи різних авторів до оцінки дебіторської заборгованості фундаментально не відрізняються, базовим визначальним нормативним актом є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Існують різні теорії з приводу визнання дебіторської заборгованості активом, але це питання залишається до кінця не розробленим і проблемним.

2. Методика обліку дебіторської заборгованості

Облік дебіторської заборгованості ведеться відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV, (поточна редакція від 30.09.2015), П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» від 08.10.1999 № 237, (поточна редакція від 09.08.2013), Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 09.12.2011 № 1591 та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання щодо обліку дебіторської заборгованості.

Основною метою обліку дебіторської заборгованості є обробка та надання користувачам інформації про стан розрахунків на підприємстві (відповідно до всіх нормативно-правових актів).

Аналізуючи мету обліку дебіторської заборгованості, доцільно виділити наступні завдання:

- синтетичний і аналітичний облік розрахунків з дебіторами;
- правильне списання заборгованості, строк позовної давності якої минув;
- списання безнадійної заборгованості;
- створення резерву сумнівних боргів;
- оформлення і відображення в обліку заборгованості за виданими авансами, пред'явленими претензіями;
- відображення в обліку дебіторської заборгованості залежно від прийнятого методу визначення реалізації.

Для обліку дебіторської заборгованості Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій передбачено рахунки наведені в додатку А.

Основними документами для обліку розрахунків з дебіторами є:

- первинні документи з обліку розрахунків з дебіторами (накладні, рахунки-фактури, касові та банківські документи, договори та ін.);

– облікові реєстри, що використовуються для відображення розрахунків з дебіторами;

– Головна книга по рахунках 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 38 «Резерв сумнівних боргів».

Розглянемо детальніше облік довгострокової та поточної дебіторської заборгованості.

Достовірна оцінка довгострокової дебіторської заборгованості має суттєвий вплив на правильне відображення інформації в облікових реєстрах і звітності. Важливу роль при цьому відіграє принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку таких методів оцінки дебіторської заборгованості, які будуть запобігати завищенню оцінки активів.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення. Довгострокова дебіторська заборгованість виникає і обліковується на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції: актів про виявлені розбіжності при прийманні товарно-матеріальних цінностей, рішень судових органів, платіжних документів, рахунків-фактур, накладних. Договір встановлює взаємні права й обов'язки, виконання яких забезпечується заходами державного впливу.

Облік довгострокової заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає у ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу ведеться на рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи». За дебетом відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення (списання). Розглянемо субрахунки даного рахунку.

Субрахунок 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду» призначений для обліку чистих інвестицій орендодавця у фінансову оренду, визначені згідно з П(С)БО 14 «Оренда». Заборгованість за фінансовою орендою відображається в балансі орендодавця в сумі чистих інвестицій в оренду.

На підставі договору оренди орендодавець може передати власні основні засоби, інші необоротні матеріальні та нематеріальні активи у фінансову оренду іншому підприємству.

Нарахування заборгованості з фінансової оренди здійснюється на підставі договору оренди, акту приймання-передачі основних засобів, переведення заборгованості до складу поточної – довідка бухгалтерії [14, с. 85-91].

Субрахунок 182 «Довгострокові векселі одержані» використовується для обліку векселів, одержаних на забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості.

Особливості обігу векселів в Україні, видачу простих і перевідних векселів, здійснення операцій з векселями регламентує Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2374 (поточна редакція від 12.08.2015).

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векседавця сплатити визначену суму грошей власнику векселя після настання строку.

У векселі обов'язково зазначають: назву кредитора (векселетримача), позичальника (векседавця); суму боргу, місце й термін платежу. Розрізняють такі типи векселів:

1) простий — його виписує позичальник (векседавець), який зобов'язується сплатити борг, і видає його кредитору (векселетримачу). Вексель зберігається у векселетримача;

2) перевідний (тратта) — письмова вимога кредитора (трасанта) до позичальника (трасата) сплатити зазначену у векселі суму третій особі

(ремітенту). Тратта в обов'язковому порядку має бути акцептована позичальником.

Витрати, пов'язані з виготовленням або придбанням бланків векселів, сплатою мита, належать до адміністративних витрат, які обліковуються на рахунку 92 «Адміністративні витрати».

Довгострокову заборгованість із розрахунків з покупцями, замовниками та іншими дебіторами, забезпечену одержаними векселями, обліковують підприємства-постачальники на субрахунку 182 «Довгострокові векселі одержані».

На дебеті субрахунку 182 «Довгострокові векселі одержані» обліковують векселі, одержані на забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, на кредиті — погашення заборгованості.

До іншої дебіторської заборгованості належать надання довгострокових позик працівникам підприємства та інші види розрахунків, що відображаються на субрахунку 183 «Інша дебіторська заборгованість». Підприємство може надавати позики, якщо це передбачено статутом або іншими аналогічним документом підприємства та за наявності належно оформлених документів.

Надання позики має бути оформлене договором у письмовій формі. Обов'язкові елементи договору такі: предмет договору, розмір та порядок надання позики, термін, на який вона видається, порядок погашення, відповідальність та юридичні реквізити сторін [14, с. 85-91].

Максимальний розмір позики для одного працівника законодавством не обмежується. Обов'язковою умовою отримання позики є її безвідсотковість.

Позики видають як готівкою, так і шляхом безготівкових розрахунків, згідно із заявою працівника.

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення [23; с.265-274].

Дебіторська заборгованість включає всі вимоги підприємства до інших юридичних і фізичних осіб щодо грошей, товарів чи послуг. У більшості

випадків можна визначити два головних види дебіторської заборгованості: два головних види дебіторської заборгованості: товарну і нетоварну (неопераційну).

Операції називаються товарними, якщо йдеться про оплату продукції (робіт, послуг), яка має натурально-речову форму. Тобто товарна дебіторська заборгованість виникає внаслідок звичайної операційної діяльності підприємства, яка може передбачати продаж товарів, виконання робіт та надання послуг.

Для обліку товарної дебіторської заборгованості використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». Покупці – це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги), а замовники – це учасники договору, на підставі замовлення яких виготовляється конкретна продукція, надаються послуги, виконуються роботи іншими учасниками договору [14, с. 85-91].

Рахунок 36 активний, балансовий, призначений для обліку розрахунків. На ньому відображається узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

Субрахунок 361 призначений для обліку розрахунків з покупцями, що знаходяться на митній території України. На ньому обліковуються розрахунки по пред'явлених покупцям та замовникам та прийнятих банком до оплати розрахункових документах за відвантажену продукцію (товари), проведені роботи, надані послуги.

Субрахунок 362 призначений для обліку розрахунків з іноземними покупцями і замовниками по експортних операціях. На ньому ведеться облік сум, аналогічних тим, що обліковуються на субрахунку 361.

Порядок та форми розрахунків між постачальником та покупцем визначаються в господарських договорах. Це найбільш розповсюджена підстава виникнення зобов'язань, основна форма реалізації товарно-грошових відносин в ринковій економіці.

В основі обліку експортних угод без участі посередника лежить договір поставки. За ним українська сторона може отримувати грошові кошти від іноземного покупця до або після відвантаження експортної продукції.

При здійсненні товарообмінних (бартерних) операцій сторони укладають договори, в яких визначають строки взаємних поставок товарів, обов'язки сторін по виконанню умов договору та відповідальність сторін у випадку порушення прийнятих зобов'язань.

При відвантаженні товару (виконанні робіт, наданні послуг) по бартерному обміну в обов'язковому порядку складають рахунки-фактури, накладні, акти тощо, в яких зазначається окремим рядком сума податку на додану вартість, дата складання, найменування і адреса постачальника та покупця.

Побудова аналітичного обліку повинна забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість не сплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», крім того, аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовлені договором.

Як вже зазначалось вище, в процесі розрахункових операцій підприємства можуть використовувати векселі. Розрізняють векселі відсоткові та безвідсоткові.

Відсотковий вексель — це вексель, на якому зазначені сума погашення та відсоток, який буде сплачено векселедержувачу за відстрочення платежу. Доходи за відсотковим векселем нараховують у момент погашення векселя.

Якщо підприємство отримує безвідсотковий вексель, то вартість погашення дорівнює номінальній вартості та вже включає відсотки.

В забезпечення поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги використовуються короткострокові векселі.

Для обліку короткострокових векселів одержаних використовують рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані». На ньому ведеться облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, які забезпечені векселями [14, с. 85-91].

Аналітичний облік розрахунків із покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Нетоварна (або не операційна) дебіторська заборгованість виникає від іншої діяльності підприємства (тобто операцій інших, ніж продаж товарів, виконання робіт або надання послуг). Нетоварна дебіторська заборгованість відноситься до іншої поточної дебіторської заборгованості.

На рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» ведеться облік розрахунків з поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами [10, с. 393-418].

Субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами» використовується для відображення операцій з надання авансів різним організаціям відповідно до умов договору. Окремі організації не можуть почати виконання робіт до моменту отримання авансу від замовника. Аванс – є грошовою сумою або іншою майновою цінністю, яка передається в рахунок виконання договірною зобов'язання (це повний або частковий платіж). Це стосується будівельних, науково-дослідних, юридичних, аудиторських організацій та подібних до них, які вимагають від замовника часткової оплати (авансу), щоб розпочати виконання роботи на перших етапах, а також розрахунків із постачальниками в порядку передоплати за виробничі запаси [20, с. 236-287].

Аналітичний облік за рахунком 371 «Розрахунки за виданими авансами» ведеться в розрізі окремих одержувачів грошових коштів у вигляді авансових платежів (за кожним дебітором).

Підзвітні особи – це працівники даного підприємства, які отримали грошові суми під звіт для майбутніх витрат згідно наказу (розпорядження)

керівника підприємства, облік розрахунків із ними ведеться на субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами».

Усі питання, пов'язані з оформленням відряджень та їх оплатою, регулюються інструкцією про службові відрядження в межах України і кордон (наказ Мінфіну України від 13.03.98 р. № 59, поточна редакція від 11.09.2015).

Службовим відрядженням вважається поїздка працівника за розпорядженням керівника підприємства на певний термін в інший населений пункт для виконання службового доручення поза місцем його постійної роботи. Підприємство, що відряджає працівника, здійснює реєстрацію в «Журналі реєстрації посвідчень про відрядження».

Після повернення з відрядження працівник зобов'язаний представити «Звіт про використання грошових коштів наданих під звіт» протягом трьох робочих днів. Залишок невикористаних коштів підлягає поверненню в касу в тій валюті, в якій було отримано аванс, не пізніше трьох робочих днів після повернення з відрядження. У разі застосування корпоративних пластикових карток міжнародних платіжних систем, повернення невикористаних платіжних коштів здійснюється не пізніше 10 робочих днів, а за поважної причини з дозволу керівника – 20 робочих днів.

До звіту про використання грошових коштів наданих під звіт додаються:

– оригінали документів, що підтверджують витрати, із зазначенням форми оплати (готівкою, чеком, кредитною картою, безготівковим перерахуванням);

– ксерокопія відміток у закордонному паспорті, завірена відділом кадрів або керівником підприємства.

Видача готівки під звіт провадиться з каси підприємства на лише на відрядні, а й інші виробничі (господарські) потреби. Звіт про витрачені суми повинен бути поданий у бухгалтерію не пізніше наступного робочого дня від видачі грошей під звіт.

Субрахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» призначений для відображення нарахованих дивідендів, процентів, роялті, які належить

отримати підприємству від спільної діяльності, володіння корпоративними правами в порядку участі в капіталі, в асоційованих і неасоційованих підприємствах [20, с. 263-287].

Дивіденди – це доходи, які отримуються за корпоративними правами у вигляді частини прибутку, включаючи доходи, нараховані як проценти на акції, придбані у юридичних осіб чи на внески до їх статутних капіталів.

Проценти – це доходи, пов'язані з платежами позичальника (дебітора) на користь кредитора у вигляді плати за використання залучених ним на певний термін коштів чи майна. До процентів належать платежі за:

- використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит на умовах комерційного кредиту;
- використання коштів, залучених на депозит;
- придбання населенням товарів у кредит;
- використання майна, зданого в оренду (лізинг, рента);
- придбані акції, облігації, ощадні сертифікати тощо.

Роялті – це періодичні відрахування продавцеві (ліцензіарові), які згідно з ліцензійною угодою сплачує ліцензіат за право користуватися предметом ліцензійної угоди – винаходом, патентом, записами на різних носіях інформації, товарним знаком, правом на промислові та наукові зразки, виданням книги, прокатом кінофільму, постановкою п'єси, виконанням авторської музики тощо.

До роялті відноситься плата за право розробки природних ресурсів (в тому числі й за договорами концесії), яку перераховує користувач (концесіонер) власнику землі або надр; частина доходів від ренти, отриманих за використання авторських і суміжних прав, патентів чи інших видів інтелектуальної власності, а також авторський гонорар.

Дивіденди підприємство отримує у вигляді доходів від інвестицій:

- у спільні підприємства;
- в асоційовані підприємства;
- в дочірні підприємства.

Дивіденди від спільного підприємства інвестор отримує внаслідок збільшення його частки в чистих активах об'єкта інвестування, зокрема внаслідок отримання спільними підприємствами прибутку або збільшення їх власного капіталу та інших подій (переоцінка необоротних активів, інвестицій тощо).

Синтетичний облік розрахунків за нарахованими доходами відображається у журналі 3, аналітичний – у відомості 3.2 в розрізі кожного підприємства та видів інвестованого капіталу у спільну діяльність та цінні папери й інші види фінансової діяльності.

Документами, якими оформляються операції з розрахунків за зарахованими доходами, є довідки та розрахунки бухгалтерії, договори тощо. Аналітичний облік доходів ведеться у розрізі їх видів [10, с. 393-418].

Внаслідок впливу суб'єктивних і об'єктивних факторів можуть виникнути спірні ситуації між партнерами, вирішення яких здійснюється за допомогою арбітражного врегулювання питання або розгляду в суді.

Претензія – вимога кредитора до боржника про сплату боргу, відшкодування збитків, сплату штрафу, усунення недоліків поставленої продукції або виконаної роботи [10, с. 393-418].

В бухгалтерському обліку операцій за претензіями передбачено субрахунок 374 «Розрахунки за претензіями».

Аналітичний облік організовано з урахуванням відображення інформації за кожним дебітором і за датами виникнення та погашення заборгованості. Бухгалтеру необхідно слідкувати за інформацією про стан розрахунків за претензіями з метою контролю за терміном позовної давності і станом доарбітражного врегулювання питання [4, С. 5-8].

Збитки – це виражена в грошовій формі шкода, завдана одній особі протиправними діями іншої.

Субрахунок 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» призначений для розрахунків за шкоду, заподіяну в результаті нестач і витрат

від псування цінностей, нестач і крадіжок готівки, якщо винна особа не встановлена.

Факти розкрадань, нестач, знищення (псування) матеріальних цінностей є досить типовим явищем для українських підприємств. При цьому виникає питання хто і в якому розмірі повинен відшкодувати виявлені крадіжки, нестачі, псування.

Покриття працівниками шкоди у розмірі, що не перевищує середнього місячного заробітку, відбувається за розпорядженням власника чи уповноваженої ним особи, а в інших випадках – шляхом подання власником позову до районного (міського) суду.

Синтетичний облік субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодування завданих збитків» загальною сумою відображається в журналі 3 (кредитові обороти).

Аналітичний облік ведеться у відомості 3.2, де наводяться дані за прізвищами винних осіб та рухом заборгованості за заподіяну шкоду (сальдо на початок місяця, дебетовий і кредитовий обороти і сальдо на кінець місяця). Дані з відомості 3.2 (кредитові обороти) переносяться в журнал 3 [14, с. 85-91].

Субрахунок 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок» ведеться у кредитних спілках, які відкриваються на підприємствах, за місцем проживання громадян або за професійною ознакою та ін. Кредитні спілки є добровільними об'єднаннями громадян, що належать до небанківських кредитно-фінансових установ і вважаються неприбутковими організаціями [20, с. 263-287].

Взаємовідносини між членами кредитних спілок регулюються договором; оприбуткування членських внесків фіксується у відповідних документах – прибутковому касовому ордері, виписці банку; повернення коштів в разі виходу учасників зі складу спілки – у видатковому касовому ордері, платіжному дорученні [10, с. 393-418].

Субрахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» використовують для обліку розрахунків із таких операцій, які не можуть бути відображені на

попередніх субрахунках (спільна діяльність без утворення юридичної особи, розрахунки з персоналом, крім розрахунків з оплати праці та підзвітними особами, інші розрахунки).

На субрахунку 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами» зокрема ведеться облік розрахунків з тимчасової непрацездатності. А субрахунок 379 «Розрахунки за операціями з деривативами» використовується для обліку таких розрахунків. В кінці місяця субрахунок закривається шляхом списання сальдо у кореспонденції з рахунком інших операційних доходів або інших витрат операційної діяльності.

Отже, роблячи висновки, варто зазначити, що рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» об'єднує і узагальнює всю інформацію по дебіторській заборгованості на підприємстві, яка не була відображена, попередньо, на рахунках 18 і 36. Тому вище перелічені і описані субрахунки можуть доповнюватись і вдосконалюватись по мірі виникнення в цьому потреби на підприємстві. Приклади відображення у бухгалтерському обліку операцій з дебіторською заборгованістю та кореспонденція рахунків розглянуто у додатку В.

В обліку сумнівну дебіторську заборгованість слід відрізнити від безнадійної. Для уточнення цього нюансу потрібно звернутись до П(С)БО 10: сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої є невпевненість у її погашенні боржником, а безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, відносно якої є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

З вище сказаного випливає, що за певних обставин сумнівна заборгованість може стати безнадійною, але не навпаки.

Рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів»призначений для обліку резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення, рахунок не є активним, він є контрактивним рахунком стосовно рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

Аналітичний облік на рахунку 38 ведеться в розрізі окремих боржників чи за строками непогашення дебіторської заборгованості залежно від обраного методу визначення резерву [13, С. 22-26].

Важливим аспектом контролю є списання безнадійних боргів як таких, по яких існує впевненість у неповерненні їх боржником або за який минув строк позовної давності.

Резерви сумнівних боргів дозволяється створювати тільки за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року, в той час як сумнівні борги виникають в ході торгових операцій протягом року. Існують наукові думки, що необхідно нараховувати резерв протягом всього облікового періоду. На нашу думку, розрахувати резерв сумнівних боргів доцільно перед складанням звітності, а використовуватися він буде протягом звітного року при потребі або безпосередньо перед складанням звітності.

Вважаємо, що резерв повинен формуватись на базі експертних оцінок фінансового менеджменту підприємства.

Списання боргу на збиток внаслідок неплатоспроможності боржника не є анулюванням заборгованості. Ця заборгованість повинна відображатися на позабалансових рахунках з метою контролю за можливістю стягнення у випадку зміни майнового стану боржника. Термін, на який заборгованість повинна обліковуватись на позабалансовому рахунку, встановлюють деякі практики в три, деякі — в п'ять років з моменту списання. На нашу, зазначений термін повинен обиратися підприємством самостійно, але не менш трьох років з моменту списання заборгованості з балансу.

Для того, щоб списати безнадійну заборгованість, необхідно правильно документально оформити дану операцію. Дебіторська заборгованість, по якій закінчився строк позовної давності, списується за рішенням керівника підприємства. Сьогодні законодавством не передбачена конкретна форма такого рішення.

3. Особливості аудиту дебіторської заборгованості

Розрахункові операції призводять до змін в структурі активу і капіталу, що значно впливає на фінансовий стан підприємства. Тому надзвичайно важливим є проведення аудиту дебіторської заборгованості для забезпечення гарантій користувачам фінансової звітності щодо достовірності, реальності, повноти і законності наведеної інформації про неї.

Документи, які виступають джерелами інформації для перевірки дебіторської заборгованості: вимоги нормативних документів щодо обліку дебіторської заборгованості; реєстри синтетичного обліку і звітність підприємства, реєстри синтетичного та аналітичного обліку розрахунків, первинні документи з обліку розрахунків; документи претензійно-позовних справ.

Метою аудиту дебіторської заборгованості є встановлення достовірності даних щодо стану розрахунків, повноти і своєчасності відображення інформації в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку розрахунків відповідно до прийнятої облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності господарського суб'єкта.

Для досягнення основної мети необхідно виділити наступні завдання:

- перевірка наявності та належного оформлення первинних документів;
- оцінка синтетичного й аналітичного обліку, оцінка стану дебіторської заборгованості;
- перевірка розрахунків (оплата грошовими коштами, вексями, іншими матеріальними цінностями, застосування бартерних операцій тощо);
- контроль даних інвентаризації розрахунків з покупцями і підтвердження сум дебіторської заборгованості;
- розрахунок резерву сумнівних боргів;
- оцінка стану внутрішнього контролю.

При проведенні аудиторської перевірки довгострокової дебіторської заборгованості аудитору слід враховувати, що аналітичний облік

довгострокової дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

Важливим моментом при аудиті довгострокової дебіторської заборгованості є перевірка залишків по рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» і відповідною статтею у Балансі. Аудитору необхідно пам'ятати, що в Балансі довгострокову дебіторську заборгованість, на яку нараховуються відсотки, оцінюють за її теперішньою вартістю.

Аудитори для перевірки довгострокової дебіторської заборгованості застосовують аналітичні процедури (перерахунки витрат на відсотки, порівняння нарахованих сум з попередніми періодами, аналіз співвідношення витрат на відсотки та середньої суми зобов'язань) [12, с. 164-173].

Основними напрямками аудиту розрахунків з покупцями і замовниками є:

- 1) перевірка реальності і правильності відображення в обліку заборгованості по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»;
- 2) визначення повноти і своєчасності розрахунків з покупцями за відвантаженою, прийняту ними продукцію, виконані роботи (послуги);
- 3) перевірка правильності визначення обсягів платежу покупцям у розрахункових документах (вартість продукції, робіт, ПДВ, відповідність цін угоди);
- 4) перевірка обґрунтованості бухгалтерських записів по розрахункових операціях з покупцями і замовниками.

З метою визначення реальності заборгованості окремих покупців посовуються методи зустрічної перевірки, аналізу даних інвентаризації розрахунків з покупцями та замовниками. Критеріями вибору інформації для такого контролю є заборгованість понад місяць, особливо з перевищенням 3 – 6 місяців, наявність суперечної нез'ясованої заборгованості, збільшення обсягів заборгованості покупців-боржників.

Інвентаризація розрахунків полягає у виявленні фактичних залишків сум на рахунках. В процесі інвентаризації висилають копії карток аналітичного

обліку розрахунків (контокорентні виписки) при розрахунках з іногородніми покупцями (організації-кредитори висилають організаціям-дебіторам). Підприємство-дебітор повертає картку протягом 10 днів із дня одержання. З покупцями з цього самого міста складається акт взаємозвірки. В акті результатів інвентаризації розрахунків слід вказати назви проінвентаризованих рахунків, записати суми непогодженої і простроченої дебіторської заборгованості та безнадійних боргів. За названими видами заборгованості до акта інвентаризації розрахунків має прикладатися довідка із зазначенням суми заборгованості, за що та числиться, з якого часу і на підставі яких документів. Таким чином, аналіз матеріалів інвентаризації розрахунків дає можливість аудитору зосередити увагу на більш ретельній перевірці розрахунків, за якими встановлено різні розходження.

За актом інвентаризації розрахунків з покупцями та замовниками необхідно дослідити заборгованість, відображену в балансах на окремі дати в цілому та за окремими боржниками, у тому числі підтверджену ними і спірну (непідтверджену), а також визнану як прострочену.

В процесі проведення перевірки розрахунків з покупцями і замовниками аудитору необхідно також провести і нормативну перевірку дотримання діючої методики обліку операцій на рахунках бухгалтерського обліку. Вона дозволяє виявити не тільки помилки у відображенні цих розрахункових операцій, але й викрити факти зловживань і порушень (списання заборгованості, взаємозалік заборгованості одних покупців за рахунок інших).

Аудит розрахункових операцій з покупцями і замовниками слід починати з аналізу правильності оплати за відвантажені матеріальні цінності, а також повноти списання відвантажених цінностей. З метою перевірки правильності відображення залишків заборгованості аудитору необхідно порівняти залишки за кожним видом розрахунків на одну і ту саму дату за даними аналітичного обліку із залишками за синтетичним рахунком 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», Головною книгою і балансом. У випадку виникнення розходжень слід перевірити реальність і документальну обґрунтованість

заборгованості за кожним покупцем чи замовником, оскільки вони є наслідком занедбаності обліку розрахункових операцій або результатом зловживань.

В процесі проведення аудиторської перевірки розрахунків з покупцями і замовниками важлива роль належить методичним прийомам візуальної перевірки первинних документів, які дають змогу виявити ряд порушень: відсутність первинних документів, неналежне їх оформлення, безтоварні операції. З цією метою аудитору необхідно перевірити виписки з особових рахунків підприємств-дебіторів, підтвердити суму заборгованості та повідомити свої вмотивовані заперечення. Таким чином, в результаті взаємної перевірки заборгованості на рахунках не можуть залишатися неузгодженні суми. Окрім того, при проведенні аудиту перевіряючому необхідно встановити чи є в наявності всі договори на постачання продукції і чи зареєстровані вони в Журналі реєстрації договорів та гарантійних листів.

При аналізі договорів та інших юридичних документів на постачання готової продукції необхідно встановити достовірність, законність та реальність заборгованості покупців та замовників на кожному субрахунку рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Важливою умовою організації обліку розрахунків з покупцями є правильне оформлення документів на відпущену на місці або відвантажену продукцію і вчасне подання цих документів до бухгалтерії для пред'явлення покупцям рахунків. На підставі реєстрів обліку аудитору необхідно перевірити повноту і своєчасність оплати рахунків. Відмітки про оплату рахунків-фактур покупцями порівнюється з виписками банку. При цьому слід звернути увагу на організацію аналітичного обліку розрахунків з покупцями за відвантажену їм продукцію. Організація обліку повинна забезпечити виявлення оплаченої (включеної обсягу реалізації) і не оплаченої продукції (по розрахункових документах, які не здані до банку на інкасо: по розрахункових документах, термін сплати яких не настав; по неоплачених вчасно документах, які були передані на інкасо для забезпечення позик з порушенням строку; по продукції, яка знаходиться на відповідальному зберіганні у покупців продукції через відмову від акцепту).

При перевірці розрахунків із замовниками слід встановити правильність прийому, оформлення і реалізації замовлень, точність стягнення плати за послуги відповідно до прейскуранту цін, виявити без квитанційні роботи. В ході даної перевірки контролюється ведення і своєчасність заповнення журналу обліку руху замовлень, або відповідних реєстрів, при цьому, оформленні квитанції порівнюються із записами у вказаній книзі, а також відповідність даних журналу за певні дні про прийом та видачу замовлень зі звітами приймальників - касирів про отриману виручку.

Наступним етапом аудиту є перевірка відображення розрахунків із замовниками в бухгалтерському обліку. При цьому аналізуються звіти і реєстри про рух замовлень, касові звіти, а також звіти про реалізацію послуг. Дані звітів про рух замовлень звіряються з даними касових звітів відповідних виробничих підрозділів. Аудитор, таким чином встановлює, чи збігаються в звітах про рух замовлень суми, отримані в аванс і в остаточний розрахунок, з даними касових звітів за вказаними показниками.

Перевіряючи розрахунки з покупцями та замовниками з використанням векселів необхідно звернути увагу на своєчасність та правильність відображення відсотку по отриманих векселях. Крім того, необхідно визначити причини не платежів, якщо є факти простроченої заборгованості, чи не має порушення термінів позовної давності, чи правильно проводилось ціноутворення при реалізації продукції (робіт, послуг) з використанням націнок (знижок) чи немає навмисних розрахунків з покупцями та замовниками нижче собівартості відвантаженої продукції при бартерних угодах, взаємозаліках, розрахунках з використанням чеків, акредитивів, векселів [21, с. 107-104].

Аудит сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості

У процесі перевірки правильності створення резерву сумнівних боргів слід перевірити доцільність обраного методу створення резерву сумнівних боргів, а також правильності розрахунку коефіцієнта сумнівності та нарахування резервів сумнівних боргів.

Коефіцієнт сумнівності встановлюється самим підприємством, виходячи з наявного досвіду непогашення дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди (як правило, три останні перед звітним роком).

Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості відповідної групи та коефіцієнта сумнівності, що склався за цією групою [6, С. 22-26].

Слід проконтролювати правильність застосування методики списання безнадійних боргів і створення резерву сумнівних боргів, передбаченої положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 «Дебітори», з метою правильної (реальної) оцінки дебіторської заборгованості. Як відомо, спочатку дебіторська заборгованість обліковується за фактичною (історичною) собівартістю і виникнення її пов'язане з дією принципу нарахування. Тобто, незалежно від оплати в момент відвантаження продукції, передачі послуг чи права власності на них підприємство відображує отримання доходу, а в разі відсутності оплати — одночасно і дебіторську заборгованість.

Під час аудиту з'ясовують відсоток безнадійної дебіторської заборгованості для того, щоб перевірити інформацію про створення резерву сумнівних боргів. Наприкінці року підприємство повинно визначити суму безнадійних боргів і створити резерв для її погашення за рахунок витрат поточного року. Важливим аспектом контролю є списання безнадійних боргів як таких, за якими існує впевненість у неповерненні їх боржником або за якими минув строк позовної давності. Аудитору слід з'ясувати, як виявляються такі борги, та причини їх виникнення, а також проконтролювати їх списання на інші операційні витрати звітного періоду.

Крім того, необхідно перевірити правильність відображення в бухгалтерському обліку погашення заборгованості, що була раніше віднесена до сумнівної. Перевіряється відповідність залишку з рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» даним, відображеним у рядку балансу [19, С. 11-19].

Раціональна організація та оптимальна методика контролю за станом розрахунків сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни,

виконанню зобов'язань щодо постачання продукції у запланованому асортименті і якості, підвищенню відповідальності підприємств щодо дотримання розрахункової дисципліни, зменшенню дебіторської заборгованості, прискоренню обертання засобів і, як наслідок, поліпшенню фінансового стану підприємства.

При аудиті іншої поточної дебіторської заборгованості вивчають основні операції по розрахунках з працівниками і службовцями з отриманих позик, по депонентських сумах, різними підприємствами та операції некомерційного характеру. Перевірка розрахунків з різними дебіторами проводиться по окремих субрахунках до рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

Аудит розрахунків за виданими авансами.

Дебіторська заборгованість за виданими авансами — сума авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів. Аванс — грошова сума, яку видають працівникові підприємства в рахунок належної йому заробітної плати або у підзвіт на витрати у зв'язку зі службовим відрядженням чи на господарські видатки.

При проведенні аудиту розрахунків за виданими авансами необхідно акцентувати увагу на:

- 1) оформленні авансових платежів (платіжними дорученнями з посиланням на договір);
- 2) віднесенні курсових різниць, що виникають при видачі (отриманні) авансів у валюті і їх наступному зарахуванні щодо зменшення заборгованості покупців;
- 3) строк повернення авансів і т. д [12, с. 164-173].

Аудит розрахунків з підзвітними особами

Аудит розрахунків із підзвітними особами здійснюють суцільним порядком. Аудитор керується Постановою КМУ «Про норми відшкодування витрат на відрядження в межах України та за кордон» від 23.04.1999 р. № 663 та Постановою КМУ від 19.03.08 р. № 209 про внесення змін до вищевказаної Постанови КМУ.

Основними завданнями аудиту розрахунків із підзвітними особами є:

- перевірка дотримання правил видання коштів підзвітним особам;
- контроль за своєчасністю здавання звітів про використання коштів наданих на відрядження або під звіт;
- перевірка правильності використання підзвітних сум і оформлення документів, доданих до звітів про використання коштів наданих на відрядження або під звіт, а також своєчасності повернення невитрачених сум;
- виявлення незаконних і недоцільних з господарського погляду витрат.

Під час перевірки видачі коштів під звіт перш за все слід звернути увагу на таке:

1. Чи не видається готівка з каси під звіт на такі витрати, які можуть бути оплачені безпосередньо з каси або через банк;
2. Чи затверджений на підприємстві список підзвітних осіб із зазначенням, кому з них, на які витрати і в якому розмірі можуть видаватись кошти під звіт (крім сум, які видаються на відрядження);
3. Чи уклали з підприємством затверджені підзвітні особи договори про матеріальну відповідальність;
4. Чи немає відряджень без дозволу керівника;
5. Чи оформляються службові відрядження рішенням керівника підприємства із зазначенням підстав і чи реєструються в бухгалтерії видані посвідчення на відрядження;
6. Чи не видаються під звіт кошти особам, які не є працівниками даного підприємства;
7. Чи не було випадків одержання готівки підзвітними особами, а потім повернуто її в касу;
8. Чи не видаються під звіт суми при наявності заборгованості за раніше видані аванси (перевіряють за даними аналітичного обліку і первинних документів);

9. Чи зазначаються при видачі підзвітних сум їх цільове призначення (перевіряють за випадковими касовими ордерами, чи зазначено в них цільове призначення авансу: «На відрядження», «На господарські витрати»);

10. Чи не допускається передача підзвітних сум від однієї підзвітної особи іншій (можуть бути два варіанти передачі: відкрита передача, яку легко виявити за кореспонденцією рахунків (Дт 372, Кт 372), і прихована передача, коли витрати здійснені однією особою, а звітує інша). Такі зловживання можна виявити шляхом ретельного вивчення руху документів і одержання відповідних пояснень підзвітних осіб;

11. Чи дотримується підприємство правил видачі грошей підзвіт тільки з письмового дозволу керівника підприємства;

12. Чи дотримуються обмеження готівкових розрахунків між суб'єктами підприємницької діяльності.

На наступному етапі перевірки аудитор перевіряє, чи підзвітна особа протягом трьох днів після повернення з відрядження або після виконання доручення подала звіт про використання грошових коштів наданих на відрядження або під звіт про використання підзвітних сум; чи до звіту про використання грошових коштів на відрядження або під звіт додані: посвідчення на відрядження, оформлене в установленому порядку (з відмітками про вибуття і прибуття), залізничні та інші квитки, копії товарних чеків, приймальні акти або розписки осіб, що прийняли від підзвітної особи придбані цінності тощо.

При аналізі звітів про використання грошових коштів на відрядження або під звіт аудитор повинен перевірити:

1) Реальність оформлення документів: чи не складені вони від імені інших осіб одним і тим же почерком, або від однієї особи, але різним почерком.

2) Наявність відміток відправляючої та приймаючої сторін та відповідність їх наказам про відрядження;

3) Відповідність дат, тривалості відрядження, дат та часу відправлення транспортних засобів;

4) Відповідність фактичних добових витрат затвердженим нормам;

5) Наявність документів про сплату за проживання, дат їх оформлення;

б) Наявність господарських відносин з підприємством, до якого здійснюється відрядження.

При вивченні посвідчень на відрядження аудитор повинен:

- Звірити зразок справжнього підпису керівника підприємства з підписом на посвідченні на відрядження;
- Перевірити чи не має в тих слідів підчисток, виправлення строків перебування у відрядженні і відміток про виїзд-прибуття;
- Визначити за зовнішнім виглядом, чи не проставлені на них печатки і штампи інших організацій;
- З'ясувати, чи оформлені посвідчення на відрядження на бланках встановленого зразка і чи немає будь-яких відхилень від порядку його заповнення;
- Чи не виписане посвідчення на відрядження на одну і ту ж особу, в одне й те ж місце або в один і той же період двічі.

При проведенні аудиту розрахунків із підзвітними особами аудитор також необхідно перевірити, чи складають підзвітні особи доповідні записки про виконання доручених завдань і чи своєчасно вживаються заходи примусового стягнення заборгованості з підзвітних осіб у разі неподання авансових звітів.

Для перевірки стану обліку підзвітних сум на підприємстві перш за все, необхідно перевірити правильність перенесення залишків на кожну підзвітну особу з реєстрів минулого року. Залишок по журналу № 3 на початок року звіряють з датами Головної книги (рахунок 372 «Розрахунки з підзвітними особами») і річним звітом (баланс на 31 грудня). Слід мати на увазі, Журнал № 3 відкривається щомісячно, а тому на кожне останнє число слід перевірити правильність перенесених залишків.

На наступному етапі аудитор перевіряє своєчасність обробки первинних документів підзвітних осіб. У випадку, якщо звіти про використання грошових

коштів наданих на відрядження або під звіт не перевіряються і не розносяться у реєстри бухгалтерського обліку в міру їх надходження, то це свідчить про відсутність контролю за витрачанням підзвітних сум і про запусненість обліку розрахунків з підзвітними особами [21, с. 101-104].

Аудит розрахунків за нарахованими доходами.

Аудит розрахунків за нарахованими доходами ведеться по субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» на якому відображається облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню. Основними напрямками аудиту є:

- Перевірка правильності нарахування відсотків;
- Перевірка строків нарахування;
- Перевірка відображення сум нарахованих доходів в фінансовій звітності підприємства;
- Правильність кореспонденції рахунків і т.д. [12, с. 164-173].

Аудит розрахунків за претензіями.

Розрахунки за претензіями — це розрахунки за вимогою підприємства до фізичної або юридичної особи відшкодувати збитки у зв'язку з правами, що впливають з договору який мав місце.

Одним із важливих завдань аудиту є перевірка розрахунків за претензіями за невиконання договірних зобов'язань. В економічній літературі виділяють декілька груп претензій:

- до постачальників і підрядників за виявлені під час перевірки їхніх рахунків завищення обсягів виконаних робіт, недопоставку товарів, завищення цін і тарифів, завищення сум внаслідок арифметичних помилок, за невідповідність якості поставлених товарів стандартам або технічним умовам, за простої з вини постачальників;
- до транспортних організацій за нестачу вантажу понад норми природних втрат, що виникла у дорозі, і за зайві сплачені суми при перевезенні вантажів;

- за санкціями (штрафи, пені, неустойки) за недотримання договірних умов, визнаних платниками або присуджених судом;
- до банків за сумами, помилково списаними за рахунками в банку (за валютними операціями).

При проведенні аудиту розрахунків за претензіями необхідно за кожною претензією перевірити її обґрунтованість і правильність оформлення відповідних документів (претензійні листи, акти приймання вантажу, рішення судових органів (господарського суду), письмові згоди постачальників на пред'явлені претензії, виписки установ банку на суми, що надійшли в порядку задоволення претензій.).

Недотримання строків пред'явлення претензій часто використовується для приховання фактів крадіжок матеріальних цінностей, а тому аудитор доцільно вивчити причини відмови постачальників або транспортних організацій у задоволенні претензії, протоколи розгляду претензійних справ у суді й арбітражі. У випадку, коли за претензією приховувалося привласнення цінностей окремими посадовими особами, необхідно вжити заходів щодо відшкодування заподіяної шкоди [21, с. 101-104].

Аудит розрахунків за відшкодуванням завданих збитків

Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків ведуться на балансовому рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків». Перевіряючи такі розрахунки, аудитор, насамперед, повинен проаналізувати розрахунки за нестачами і крадіжками та встановити, чи дотримано строків і порядку розгляду випадків нестач і втрат, як забезпечується їх відшкодування. Особливо ретельно треба вивчити факти списання нестач і втрат на витрати виробництва чи на результати діяльності підприємства.

Зокрема, аудиторі перевіряє правильність і своєчасність оформлення матеріалів за претензіями про нестачі й крадіжки, перевіряє чи не було випадків повернення судом або арбітражем матеріалів з нестач і псування з причини неналежного оформлення матеріалів. Важливо з'ясувати причини виникнення

нестач і псування (поганий стан складських приміщень, порушення правил приймання і відпуску матеріальних цінностей за кількістю і якістю із одного підрозділу (цеху) в інший). Слід також з'ясувати, чи правильно визначено суму збитків (сума збитків розраховується за ринковими цінами даної місцевості). Крім того, аудитор з'ясовує, чи забезпечено на підприємстві відшкодування матеріальних збитків (нестач, розтрат), чи організовано контроль за утриманням заборгованості за виконавчими листами [21, с. 101-104].

Аудит розрахунків за позиками членам кредитних спілок.

Кредитна спілка — неприбуткова асоціація осіб із спільними інтересами, яка продає своїм членам акції, приймає від них вклади і надає їм позики. Аудит розрахунків за позиками членам кредитних спілок проводиться по субрахунку 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок», на якому ведеться облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках.

При перевірці розрахунків за позиками члена кредитних спілок аудитор використовує такі документи: договір між членами кредитних спілок, прибутковий касовий ордер, виписки банку, видатковий касовий ордер, платіжне доручення [8, с. 423-436].

Аудит розрахунків з іншими дебіторами.

Аудит розрахунків з іншими дебіторами проводиться по субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», на ньому ведеться облік розрахунків за іншими операціями, облік яких не відображається на інших субрахунках рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

Основними напрямками аудиту є перевірка:

- 1) реальності заборгованості, виходячи з даних аналітичного і синтетичного обліку;
- 2) повноти і своєчасності нарахувань оплати за певні види діяльності;
- 3) обґрунтованості перерахунків, надання пільг, списання заборгованості минулих періодів;
- 4) своєчасності та повноти погашення заборгованості в розрізі дебіторів.

При перевірці розрахунків із іншими дебіторами аудитор використовує такі документи: авізо про оприбуткування майна учасником, який веде спільні справи, або первинний документ про отримання майна (копія накладної, квитанція до прибуткового ордеру тощо) [21, с. 112-115].

4. Управління величиною дебіторською заборгованістю на підприємстві

У процесі управління оборотним капіталом підприємства важливе значення мають питання управління дебіторською заборгованістю. Ефективність діяльності підприємства безпосередньо залежить від послідовності і правильності рішень, які приймаються менеджерами усіх рівнів, адже кожне прийняте управлінське рішення спричиняє рух фінансових потоків, що впливають на фінансовий результат діяльності підприємства. Забезпечення оптимального обсягу дебіторської заборгованості та її частки у структурі оборотних активів підприємства є актуальною проблемою для усіх підприємств, незалежно від форм власності, від їх величини тощо. Адже через управління дебіторською заборгованістю можна впливати на обсяг прибутку підприємства, його ліквідність і платоспроможність, а відповідно і на ризики, що з ними пов'язані.

Управління дебіторською заборгованістю підприємства – це процес цілеспрямованого, комплексного, систематичного проведення заходів щодо оптимізації обсягів дебіторської заборгованості та забезпечення своєчасної інкасації боргу, що досягається шляхом розробки ефективної кредитної політики, використання сучасних форм рефінансування, здійснення моніторингу за дебіторською і кредиторською заборгованостями, врахування впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, і спрямоване на максимізацію прибутку та підвищення рівня фінансової безпеки підприємства.

На прикладі кондитерської фабрики ПАТ «ТерА» розглянемо вплив величини дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємства.

Традиційно структура і джерела утворення майна підприємства досліджується за допомогою аналітичного балансу. Порівняльний аналітичний баланс надає можливість комплексно сприйняти всі основні тенденції щодо змін фінансових ресурсів та фінансового стану в цілому.

Таблиця 4.1

Порівняльний аналітичний баланс підприємства

Статті балансу	2014	2015	Відхилення, тис.грн.	Темп зростання, %	Темп приросту, %
Актив					
Необоротні активи	4346	3929	-417	90,41	-9,6
у % до валюти балансу	48,01	38,5			
Оборотні активи	4707	6276	1569	133	33,3
у % до валюти балансу	52,0	61,5			
Необоротні активи, утримувани для продажу, та групи вибуття	-	-	-	-	-
Баланс	9053	10205			
Пасив					
Власний капітал	3757	5152	1395	137,1	37,1
у % до валюти балансу	41,5	50,49			
Довгострокові зобов'язання	-	-			
Поточні зобов'язання і забезпечення	5296	5053	-243	95,4	4,5
у % до валюти балансу	58,5	49,51			
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	-	-	-	-	-
Баланс	9053	10205			

У звітному році валюта балансу збільшилась 1152 тис. грн., або 12,7%, однак темпи зростання окремих статей балансу були неоднакові.

У структурі активу балансу переважають оборотні активи – понад 60% на кінець 2015р.

У структурі пасиву у 2015 р. переважає власний капітал – 50,49%, протягом звітного періоду він збільшився майже на 10%. Питома вага поточних зобов'язань і забезпечень на кінець звітного періоду зменшилась і становить 5053 тис. грн., або 49,51%.

Розглянемо детальніше зміни активів та джерел їх формування, що відбулися протягом звітного періоду.

Фінансовий стан підприємства та його стабільність значною мірою залежить від того, яке майно є в розпорядженні підприємства, в які активи вкладено капітал. Відомості про розміщення капіталу, що належить підприємству, містяться в активі балансу(додаток).

Першим кроком у загальній оцінці активів підприємства є вивчення загального обсягу, складу, структури активів підприємства, виявлення змін, які в них відбулися, та оцінка їх наслідків.

На цьому етапі використовується горизонтальний аналіз – вивчення динаміки окремих статей балансу в часі, та вертикальний аналіз – оцінка активів з погляду їх структурної динаміки.

Таблиця 4.2

Аналіз складу, структури та динаміки активів підприємства

Статті балансу	2014		2015		Відхилення, тис.грн.	ТЗ,%	ТП,%
	тис.грн.	%	тис.грн.	%			
1.Необоротні активи							
Нематеріальні активи	13	0,3	11	0,28	-2	-84,6	-15,4
Незавершені капітальні інвестиції	353	8,12	366	9,32	13	103,7	3,7
Основні засоби	3980	91,58	3552	90,4	-428	-89,2	-10,8
Усього	4346	100	3929	100	-417	-90,41	-9,6
2.Оборотні активи							
Запаси	2121	45,06	3096	49,33	975	146	46
Готова продукція	595	12,64	924	14,72	329	155,3	15,5
Товари	4	0,08	-	-	-4	0	-100
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1679	35,67	1927	30,7	248	114,8	14,8
Дебіторська заборгованість за розрахунками	36	0,76	40	0,64	4	111,1	11,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	208	4,42	207	3,3	-1	-99,5	-0,5
Грошові кошти та їх еквіваленти	62	1,32	76	1,21	14	122,6	22,6
Витрат майбутніх періодів	2	0,04	6	0,1	4	300	200
Усього	4707	100	6276	100	1569	133,3	13,3
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття							
-							

З даних таблиці випливає, що загальна вартість майна підприємства у 2015 р. збільшилась на 1152 тис. грн. за рахунок збільшення частки оборотних активів на 1569 тис. грн.. У загальній вартості майна підприємства на кінець 2015 р. понад 58%, або 3929 тис. грн. становлять необоротні активи. Протягом досліджуваного періоду їх частка зменшилась на 10%, в основному через зменшення вартості основних засобів на 428 тис. грн. Відповідно величина оборотних активів підприємства на кінець року становить 61,5%, або 6276 тис. грн. Витрати майбутніх періодів мають дуже незначну частку – 0,04-0,1% протягом аналізованого періоду. Зростання частки оборотних активів у період 2014-2015 рр., свідчить про позитивні зміни у складі активів підприємства, тому що формується більш мобільна структура активів, що сприяє прискоренню оборотності капіталу, відбувається розширення виробничої діяльності.

На підприємстві спостерігається значна кількість виробничих запасів (2121 тис. грн. у 2014р. і 3096 тис. грн. у 2015р.) і протягом досліджуваного періоду існує тенденція до їх збільшення.

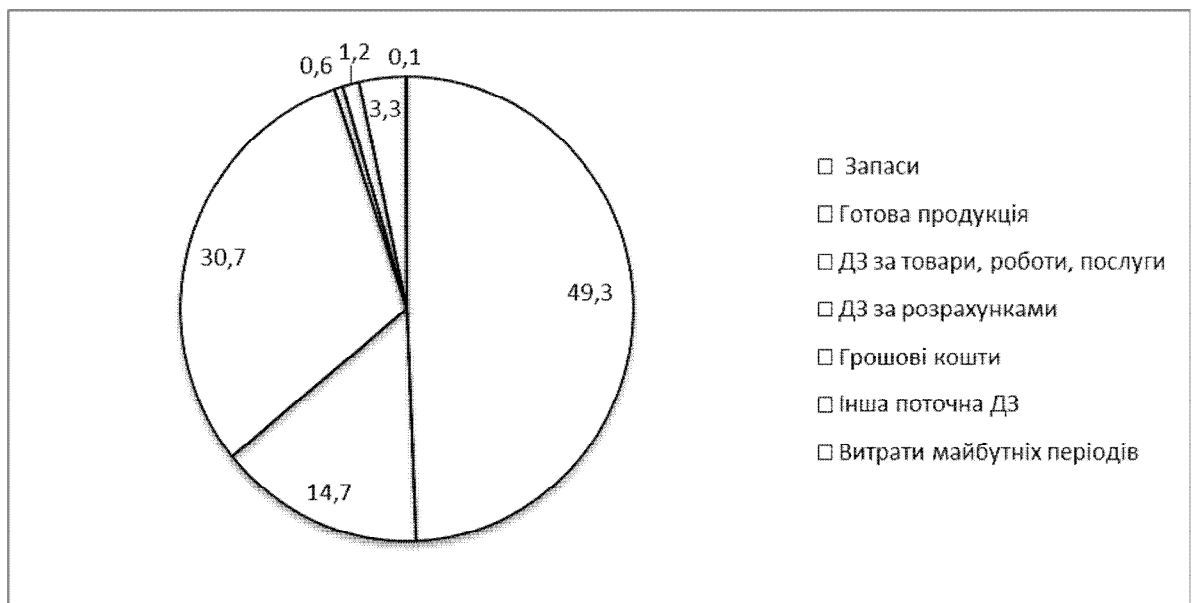

Рис. 4.1 Структура оборотних активів підприємства у 2015р.

Збільшення частки запасів може свідчити про розширення масштабів діяльності підприємства; про прагнення захистити кошти від знецінювання внаслідок інфляції; про неефективне розпорядження запасами, внаслідок чого

сповільнюється оборотність капіталу. Частка товарів протягом звітного періоду зменшилась на 100%, або 4 тис. грн.

Частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги збільшилась на суму 248 тис. грн., питома вага її у складі оборотних активів становить понад 30%, тобто ця частина оборотних активів відволікається на кредитування споживачів товарів, робіт, послуг, що свідчить про вилучення цієї частини з обороту. Загалом, величина дебіторської заборгованості залежить від обсягу продажів, умов розрахунку з покупцями, періоду відстрочки платежу, організації контролю за станом дебіторської заборгованості.

Всі ці показники свідчать про неефективне управління дебіторською заборгованістю підприємстві, що може призвести до появи сумнівних і безнадійних боргів. Проведений аналіз свідчить про можливість зниження ефективності політики управління дебіторською заборгованістю на підприємстві та потребує залучення додаткових джерел фінансування.

Грошові кошти та їх еквіваленти збільшились на 14 тис. грн., або на понад як 20%, що позитивно впливатиме на платоспроможність підприємства. Структуру майна підприємства зображено на рисунку 4.2.

Рис.4.2 Структура майна підприємства у 2014-2015 рр.

Аналіз оборотності дебіторської заборгованості, як узагальнюючого показника повернення коштів підприємству.

Для аналізу оборотності дебіторської заборгованості використовуємо відповідні коефіцієнти. Для розрахунку цих коефіцієнтів використовуємо дані бухгалтерського обліку, а саме Баланс та Звіт про фінансові результати.

$$\text{Оборотність ДЗ} = \frac{\text{ВР}}{\text{ДЗ сер}},$$

де ВР — виручка від реалізації;

ДЗ сер — середня дебіторська заборгованість.

Для розрахунку середньої дебіторської заборгованості і коефіцієнта оборотності використаємо формулу середньої арифметичної:

$$\text{ДЗс} = \frac{\text{ДЗ поч} + \text{ДЗ кін}}{2}$$

Отже, проведемо розрахунок середньої дебіторської заборгованості і коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду.

Таблиця 4.3

Аналіз оборотності дебіторської заборгованості

Показники	2014	2015	Відхилення
Виручка від реалізації продукції, робіт, послуг, тис. грн.	48041	30419	-17622
Середня дебіторська заборгованість, тис. грн.	1679	1927	248
Оборотність	28,6	15,8	-12,8

Зростання дебіторської заборгованості у 2015р. свідчить про погіршення фінансового стану підприємств-партнерів. Зменшення виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) на 17622 тис. грн. свідчить про зниження обсягу виробництва. Оборотність дебіторської заборгованості зменшилась, що є негативним фактором для підприємства. Загалом, на підприємстві прослідковується тенденція зниження ліквідності поточних активів у цілому, а отже, про погіршення фінансового стану підприємства.

Для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю можна порекомендувати підприємству наступні заходи:

- вести безперервний моніторинг стану запасів і дебіторської заборгованості, вчасно виявляючи й усуваючи негативні тенденції;
- орієнтуватися на велику кількість покупців для зниження ризику несплати;
- безупинно контролювати стан розрахунків з покупцями по простроченій заборгованості;
- надавати більше знижок при передоплаті;
- аналіз дебіторської заборгованості вести одночасно з аналізом кредиторської заборгованості;
- безупинно стежити за оборотністю запасів і дебіторської заборгованості із метою з'ясування факторів, що гальмують оборотність;
- знизити тривалість знаходження запасів на складах шляхом забезпечення ритмічності поставок, стійких і тривалих зв'язків з постачальниками сировини й матеріалів, стимулювання збуту продукції в період сезонного падіння попиту.

ВИСНОВКИ

Метою обліку дебіторської заборгованості є надання користувачам інформації про види та строки погашення заборгованості для її аналізу, який передбачає визначення складу і структури заборгованості та її зміни в динаміці, встановлення реальності та ймовірності погашення заборгованості, визначення показників оборотності заборгованості та її впливу на фінансовий стан з метою розробки заходів щодо оптимізації її величини

Відповідно до мети впливають такі завдання:

- правильне списання заборгованості, строк позовної давності якої минув;
- відображення в обліку дебіторської заборгованості залежно від прийнятого методу визначення реалізації;
- створення резерву сумнівних боргів: методи створення, розрахунок коефіцієнта сумнівності;
- списання безнадійної заборгованості;
- синтетичний та аналітичний облік розрахунків з дебіторами;
- оформлення і відображення в обліку заборгованості за виданими авансами, пред'явленими претензіями.

До головних проблем бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості можна віднести такі:

- а) якість змісту бухгалтерських записів, що визначається в процесі визнання і оцінювання дебіторської заборгованості;
- б) відсутність наукових і практичних розробок можливих форм бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, що забезпечило б надання якісної бухгалтерської інформації про розрахунки з дебіторами різним користувачам.

Організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за

борговими правами (з дебіторами). Керівнику підприємства з метою отримання повної й оперативної інформації щодо різних видів дебіторської заборгованості, які складають значну частку у структурі оборотних коштів, доцільно забезпечити організацію цієї ділянки обліку із залученням відповідних фахівців.

Облік і аудит дебіторської заборгованості тісно між собою пов'язані. Бухгалтерські записи виступають джерелом інформації для аудитора. Ефективність управління розрахунковими операціями на підприємстві значною мірою залежить від правильності ведення бухгалтерського обліку і раціональної організації облікового процесу, що забезпечує керівництво оперативною, достовірною і точною інформацією.

З метою надання якісної бухгалтерської інформації про заборгованість господарчого суб'єкту, користувачам для прийняття рішень, ми пропонуємо оптимізовану форму бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості основними властивостями якої є:

а) наявність єдиного підходу до обліку дебіторської заборгованості, зумовленого такими його перевагами, як:

- можливість проведення порівняльного аналізу і загального оцінювання дебіторської заборгованості;
- пов'язаність суб'єктів обліку (будь-яке підприємство може бути у ролі дебітора);

б) високоякісний облік довгострокової дебіторської заборгованості, зумовлений:

- наявністю розробки єдиного підходу до реєстрації та обліку довгострокової дебіторської заборгованості в системі синтетичних рахунків (введення додаткових субрахунків до рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи»);
- веденням аналітичного обліку за кожним видом довгострокової дебіторської заборгованості в розроблених відомостях аналітичного обліку;

- узагальненням та накопичуванням аналітичної інформації про довгострокову дебіторську заборгованість;
- в) високий рівень аналітичності інформації, забезпечений проведенням якісної на відповідних рівнях її реєстрації в запропонованих картках дебіторів, що дає змогу класифікувати заборгованість підприємства за такими ознаками: термін утворення (дата виникнення), дата погашення (оплати), термін непогашення, об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів (кредиторів), суб'єкт заборгованості (найменування, місцезнаходження), ймовірність погашення, метод оцінювання, сума, причина виникнення;
- г) послідовне узагальнення інформації в запропонованих реєстрах бухгалтерського обліку, що дає змогу одержувати інформацію про дебіторську заборгованість різних рівнів деталізації;
- д) узагальнення інформації про заборгованість підприємства на звітну дату в розрізі кожного дебітора, держави, синтетичного рахунку (субрахунку);
- е) комплексність форми бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості і інтеграція облікових реєстрів, що дає змогу з мінімальними трудовими і фінансовими витратами автоматизувати облік дебіторської заборгованості.

Раціональна організація та оптимальна методика контролю за станом розрахунків сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, виконанню зобов'язань щодо постачання продукції у запланованому асортименті і якості, підвищенню відповідальності підприємств щодо дотримання розрахункової дисципліни, зменшенню дебіторської заборгованості, прискоренню обертання засобів і, як наслідок, поліпшенню фінансового стану підприємства.

Сьогодні, в період фінансової кризи, проблема ефективного управління дебіторською заборгованістю потребує глибокого і комплексного підходу, який передбачає всебічний аналіз кількісних і якісних показників. У процесі управління дебіторською заборгованістю менеджмент підприємства повинен реалізовувати кредитну політику так, щоби, максимізувавши прибуток і рентабельність капіталу, підтримувати ліквідність підприємства у межах

нормативних значень. Для цього необхідно постійно контролювати динаміку обсягів і структуру дебіторської заборгованості, розробити ефективну кредитну політику й аналізувати вплив результатів цієї політики на динаміку таких показників: ліквідності, оборотності дебіторської заборгованості, прибутковості. Також слід проводити якісний аналіз наслідків управлінських рішень, що стосуються кредитної політики у довготерміновому періоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (Положення від 08.10.1999 № 237, поточна редакція від 09.08.2013)
2. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2374 – III. (поточна редакція від 12.08.2015)
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996 – XIV (поточна редакція від 30.09.2015)
4. Балищева Н. Облік операцій за претензіями. / Н. Балищева // Все про бухгалтерський облік. — 2001.— С. 5-8.
5. Баліцька В. В. Борги підприємств України: проблеми не розв'язуються / В. В. Баліцька // Актуальні проблеми економіки. — № 2. — 2008. — С. 48-59.
6. Беднарчук Г. Резерв сумнівних боргів / Г. Беднарчук // Дебет-Кредит. — № 20. — 2008. — С. 22-26.
7. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси підприємств. — № 12. — 2003. — С. 24-36.
8. Бутинець Ф.Ф. Аудит. Підручник. / Ф.Ф. Бутинець —[2-ге вид. перероб. та доп.] — Житомир: ГШ Рута. 2002. — 673 с.
9. Бухгалтерський облік: збірник систематизованого законодавства / уклад. Я. Кавторєва. — [11-е вид., переробл. і доп.] — Х.: Фактор, 2007. — 672 с.
10. Бухгалтерський фінансовий облік. Підручник. За ред. проф. Ф.Ф. Бутиця. — [3-є вид., перероб. і доп.] — Житомир: ЖІТІ, 2001. — 672с.
11. Гладких Т.В. Фінансовий облік: Навч. посіб. / Т. В. Гладких. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 480 с.
12. Давидов Г.М. Аудит. Навч. посіб. / Г. М. Давидов. — [2-ге вид., перероб. і доп.] — К.: Товариство Знання, 2001. — 363 с.

13. Зубрицька І. Резерв сумнівних боргів. / І. Зубрицька // Дебет-Кредит. — № 4. — 2002. — С. 22-26.
14. Кобилянська О.І. Фінансовий облік. Навч. посіб. / О. І. Кобилянська. — К.: Знання. — 2004. — 473с.
15. Костюченко В. Облік дебіторської заборгованості / В. Костюченко, Г. Шаповалова // Бухгалтерський облік і аудит. № 7. — 2000. — С. 2-9.
16. Кушина О. Сумнівність і безнадійність по бухгалтерськи / О. Кушина // Бухгалтерія. — №17 (588). — 2004.— С. 66-69.
17. Лишиленко О. В. Бухгалтерський фінансовий облік. Навчальний посібник. /О. В. Лишиленко. — Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2003. — 524 с.
18. Нашкерська Г.В. Фінансовий облік. Посібник. / Г. В. Нашкерська. —К.: Кондор, 2005. — 503 с.
19. Петрик О. Аудит дебіторської заборгованості / О. Петрик // Бухгалтерський облік і аудит. — №7. — 2000. — С. 11-19.
20. Ткаченко Н.М. Теоретико-методологічні проблеми формування бухгалтерського фінансового обліку. / Н. М. Ткаченко.— К: «А.С.К.», 2001. — 348 с.
21. Усач Б.Ф. Аудит. Навч. посіб. / Б. Ф. Усач. — [4-те вид., перероб. і доп.]. — К.: Знання, 2007. — 231 с.
22. Федорович Р. В.Фінансовий аналіз. Навчально-методичний посібник. / Р. В. Федорович, О. М. Загородна, В. М. Серединська. — Тернопіль: ТАНГ, —2006. — 149 с.
23. Фінансовий облік. Підручник. / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко, І. Ю. Кравченко та ін. — К.: Лібра, 2005. — 976 с.